

DELFSHAVENS SLUIZEN IN EN NA DE STORMVLOEDEN VAN 1775 EN 1776

DOOR C. A. A. DE GRAAF

DELFSHAVEN, de naam van de plaats duidt het reeds aan, heeft zijn ontstaan en bestaan te danken gehad aan de behoefte van de stad Delft om over een eigen haven in de Nieuwe Maas te beschikken. Tot de oudere havens in Delfshaven behoren De Kolk – Voorhaven, alsmede de Achterhaven respectievelijk daterend uit het einde van de veertiende eeuw en het midden van de vijftiende eeuw. Verschillende schrijvers hebben aandacht gewijd aan de stiefmoederlijke behandeling van Delfshaven door de moederstad Delft ¹⁾, waardoor de groei van de voorstad beperkt werd gehouden, uiteraard met het oogmerk om zelfstandigheidsneigingen van Delfshaven zo ongevaarlijk mogelijk te houden.

De havens te Delfshaven stonden niet in open verbinding met het achterland. Een sluizensysteem bood eerst bescherming tegen het buitenwater door middel van de later zogenoemde Piet Heynsluis in de Voorhaven; vervolgens werd het gebruikt voor de lozing van binnenwater. Met het oog op dat laatste aspect werd de binnensluis, de zgn. Aelbrechtsluis – genoemd naar hertog Albrecht van Beieren die Delft het privilege van 1389 inzake Delfshaven geschonken had – in 1595 vernieuwd; de nieuwe sluis had een breedte van 23 voet en was van boven open in tegenstelling tot de oude sluis die overwelfd was ²⁾.

In 1602 sloeg men over deze sluis een ophaalbrug die in 1639 vernieuwd werd, de Aelbrechtsbrug. Via een sluisje, het 'Kraantje' geheten, nu het Zakkendragershuisje, kon Delfland al naar believen spuien of water inlaten.

Tot 1775 heeft het sluizencomplex zonder noemenswaardige reparatie dienst gedaan. De geweldige stormvloed van 14 november 1775, waarbij het water rees tot 2.75 m plus N.A.P., bracht aan de toen 180 jaar oude sluizen de genadeslag toe. Het buitensluishoofd, de Piet Heynsluis, werd geheel vernield, ook de buitenvloeddeuren van de Aelbrechtsluis begaven het; de krensmuur rond de Kolk stortte in en het 'Kraantje' werd geheel 'ontrampo-

neerd'. Slechts het kordate optreden van de sluiswachter, Ary van der Vorst, geassisteerd door de wijnkoper Cornelis Coeberg en de kastelein uit het logement 'Het Melkmeisje' voorkwam dat ook de binnenvloeddeuren van de Aelbrechtsluis hetzelfde lot ondergingen met alle gevolgen van dien. De hachelijke situatie is door de schilder Hendrik Kobell jr., die te Delfshaven woonde, naar het leven getekend. Voor hun kordaat optreden werden de sluiswachter en zijn beide helpers door Stadhouder Willem V met een gouden medaille vereerd ³⁾).

Een nauwkeurig onderzoek van de zwaar beschadigde kunstwerken, door diverse deskundigen in het voorjaar van 1776 ingesteld, wees uit dat de sluizen zodanig verouderd waren en door de stormvloed dermate geleden hadden, dat men besloot met de meeste spoed het sluizencomplex geheel te vernieuwen, waartoe Schie-land op 27 april 1776 consent verleende.

Het voor die tijd kolossale werk werd geheel in 'den droge' uitgevoerd door één dam te leggen in de Voorhaven vóór de Piet Heynsluis, één in de Achterhaven, één in de Kolk achter de Aelbrechtsluis en één er voor in de Schie. Men hoopte vóór 1 januari 1777 de sluizen gereed te hebben en ook op die datum het scheepvaartverkeer te kunnen hervatten, toen in de nacht van 20 op 21 november 1776 echter opnieuw een stormvloed, ca. 0.04 m hoger dan die van het voorgaande jaar, ernstige schade toebracht aan het nog niet voltooide werk. Gelukkig had men het gevaar zien aankomen en tijds voor de nieuwe sluisdeuren schotbalkdammen geplaatst, die het door de buitendam gedrongen water keerden ⁴⁾).

In het reeds boven aangehaalde oud-archief van Delfshaven berust het dagboek van het werk, nauwkeurig van dag tot dag bijgehouden door ingenieur Van der Wall, inspecteur van de stads-fabricage te Delft ⁵⁾).

Deze bron verschaft ons inzicht in het technisch kunnen van die dagen, de middelen waarmee men hachelijke situaties op waterstaatkundig gebied te boven kwam. Maar niet minder werpt het dagboek een helder licht op de arbeidsomstandigheden en sociale situaties, zoals die in deze periode voorkwamen. Derhalve is het interessant om de gebeurtenissen verder aan de hand van het dagboek te volgen.

Het werk werd aanbesteed in vier percelen. Bij loting viel perceel I te beurt aan de mr. timmerman J. I. Blanken, nl. het maken

van de beide dammen bij de Aelbrechtsluis, het drooghouden van de ruimte tussen de dammen, mitsgaders het maken en bezorgen van al het houtwerk; perceel II aan de mr. timmerman J. van der Werken, nl. het maken van de dam in de Achterhaven bij het 'Kraantje', de dam in de Voorhaven, het droogmaken en drooghouden van de Kolk, hetgeen geschiedde met een ros-tonmolen, en het maken en leveren van al het houtwerk voor de Piet Heynsluis en de Spuisluis onder het Kraanhuis ⁶⁾. Perceel III werd gegund aan de mr. timmerman D. de Man, nl. de vernieuwing van het Westerhoofd en het heiwerk voor een rij palen voor de krensmuur met damplanken tot een berm voor die muur; perceel IV aan de mr. metselaar J. Kloppert, nl. al het metselwerk aan het binnen- en buitensluishoofd en het 'Kraantje'.

Met al de gemelde bazen werd een accoord gemaakt, volgens welk in mei de dammen gesloten zouden worden en het werk eind september d.a.v. opgeleverd zou worden.

Jan Voorwinden en Pieter van Bergen werden van stadswege tot dagelijkse opzichters aangesteld onder supervisie van de bouwkundig inspecteur Van der Wall. De president burgemeester, mr. Adriaan van der Goes, belastte zich met het oppertoezicht en zou te dien einde logeren op het jacht van de O.I. Compagnie te Delfshaven, voor dat doel 'door de heren bestuurders gracieuslijk afgestaan.'

Volgen wij verder het dagboek:

26 juli 1776. De opzichter Van Bergen ontdekt dat een metalen pot van de deuren van de kapitale sluis is gestolen. De meesterknecht van baas Blanken gaat op zoek en vindt de koperen pot bij de geel(koper)gieter Bakker in de Baan. Zekere Simon Verhaagen is van het werk weggebleven, reden waarom hij van de diefstal wordt verdacht. Zijn vrouw wordt aangezegd dat de pot terug moet komen, anders zal de zaak openbaar gemaakt worden. Baas Blanken zal zijn loon inhouden.

De dienaar der justitie, die tot dan toe belast was met het toezicht op de doorvaart, beklagt zich bij de burgemeester dat hij geen inkomsten meer heeft nu de doorvaart gestremd is. Hij bestond hoofdzakelijk van fooitjes van de schippers aan wie hij ook kalenders en almanakken sleet. Hij wordt daarom aangesteld om tegen beloning de nieuwsgierigen, 'behalve fatsoenlijke lieden', van het werk te houden.

18 september. De burgemeester draagt ingenieur Van der Wall op een in het Latijn gesteld opschrift te maken voor een inscriptie in de gedenksteen, aan te brengen in de muur van de schutkolk, ter voortdurende herinnering aan het werk voor de voorbijvarenden. Van der Wall adviseert dit opschrift in het nederduits te maken, dat leest wellicht wat vlotter voor de schippers.

18 september. Aangezien de metselaars op de steenhouwers moeten wachten, mogen de laatsten tot 's nachts één uur 'met de keers', dus bij kaarslicht, overwerken. Om jaloezie te voorkomen mogen de steenhouwers van de baas Van Zwoll aan het 'Kraantje' en die van baas Van Leeuwen aan de voorsluis eveneens 'bij de keers' werken.

25 september. Van der Wall ligt met de 'dubbelde anderdaagsche koorts' te bed. Ondanks het avondwerk van de steenhouwers schiet het karwei niet op. Baas Blanken zal dus voortaan wel verordonderen wat het eerst nodig is.

15 oktober. Baas Blanken geeft Van der Wall te kennen dat hij geen kans ziet het werk dit jaar nog op te leveren. De laatste, driftig geworden, zegt dat het moet. Blanken wijt het oponthoud aan de steenhouwers, die lui zijn. Oproer onder de steenhouwers.

Op *16 oktober* verbiedt baas Blanken een opperman om voor de steenhouwers jenever te halen. Ogenblikkelijk leggen zij het werk neer en drommen om Blanken samen 'en zij deden hem sterke verwijten'. Prompt leggen ook de collega's aan het 'Kraantje' en aan de voorsluis het werk neer en in optocht gaat het dan naar de herberg op de dijk, het reeds genoemde logement 'Het Melkmeisje'.

Door de opzichters wordt nu alles in het werk gesteld om de opgewonden troep te kalmeren, evenwel zonder succes. Zij eisen o.a., dat baas Blanken zich niet meer met hen zal bemoeien en zeggen uitsluitend en alleen door de eigen bazen of door de opzichters gecommandeerd te willen worden. Aan hen hebben ze stellig geen hekel, hetgeen ze terstond bewijzen door spontaan op hun gezondheid te drinken. Half dronken doen ze baas Van Zwoll het verhaal, dat laatst enige steenhouwers onder schafttijd bij de grote sluis een stuk gereedschap hebben weggehaald om dat even te gebruiken. Baas Blanken, dat vernomen hebbende, 'had zich met grote obstinaatheid derwaarts begeven en met veel vloeken één van zijn volk bevolen de touwen los te snijden en de steen, die in het takel hing op de kop van de steenhouwer te laten neervallen, 't

welk deze had doen antwoorden, dat hij de hals zoude afsnijden aan een ieder, die zoude durven bestaan om zijn hand na de touwen uit te steken, al hetwelk zeer kwaad bloed hadde gezet en hun nu in het hoofd maalde, zodat er grote vreze was, dat aan baas Blanken, zo zij die te zien kregen, onaangename ontmoetinge zoude gebeuren, waarom gemelde opzichters en baas Van Zwoll het noodzakelijk oordelen het volk van nabij te blijven observeren totdat zij verwittigd wierden, dat Blanken, de gesteldheid der steenhouwers vernomen hebbende, zich van Delfshaven hadde geabsenteerd en na huys gereden was'.

Eerst des avonds tien uren komt men tot een accoord. Baas Blanken zal zich niet meer met hen bemoeien, de dag verlet en de vertering zal hun worden vergoed, hetgeen zij redelijk en billijk oordelen, 'dewijl niet zij maar Blanken de eenige oorzaak is van dit hun verzuim en vertering'. Bij de eindafrekening is dit bedrag op Blanken verhaald.

De volgende dag begeeft de opzichter Van Bergen zich naar Delft en zegt 'met veel genoegen' aan inspecteur Van der Wall, die weer met 'de dubbelde anderdaagsche koorts behebt is', dat de steenhouwers weer allemaal in rust en vrede zijn en werken, dat het een plezier is om te zien en als dit zo zou duren, de verloren dag weldra ingehaald zal zijn.

21 oktober. De burgemeester ontbiedt Blanken op het jacht en gelast hem zich niet meer met de steenhouwers te bemoeien.

21 november. Van der Wall en de havenmeester Van Beerestein gaan op inspectie naar de nabij gelegen korenbrandewijnbrande-rijen en gelasten Blanken de schotbalkdam voor de sluisdeuren te plaatsen in verband met het ruwe weer.

Des nachts is het noodweer, erger nog dan het voorgaande jaar en er wordt grote schade op het half voltooide werk aangericht. Op een boerenkar gaan Van Bergen en Van Zwoll des nachts naar Delft om de burgemeester te waarschuwen. Bij de Zweth gekomen ploft het door de storm losgerukte dak van de kolfbaan op de weg, waardoor zij genoodzaakt zijn te voet verder te gaan. De portier van de stadspoort hebben zij, zoals was afgesproken, niets van de ramp medegedeeld, maar zij zijn regelrecht naar het huis van de burgemeester gegaan. Doorwaternat, staande op de stoep voor diens huisdeur, besluiten zij de burgemeester het ongeval met de sluis zo voorzichtig mogelijk mede te delen, aangezien deze wel

zeer bedroefd zal zijn bij het vernemen van de jobstijding. De burgemeester gelast hen met de meeste spoed de schipper van het stadsjacht op te kloppen en met twee paarden voor het jacht vertrekt men naar de plaats des onheils.

Met een rapport van de burgemeester aan zijn ambtgenoten omtrent de toestand vertrekt een expresse te paard des morgens om vijf minuten voor half elf van Delfshaven naar Delft, arriveert half twaalf voor het Stadhuis, vertrekt kwart voor twaalf weer met een dépêche en komt om één uur te Delfshaven aan. De expresse wordt wel bedankt en door de burgemeester zeer geprezen vanwege de spoed die hij betracht heeft. Als alle narigheid voorbij is krijgt hij wel een footje. De courantier Finje wordt dringend verzocht geen verhalen te plaatsen dan alleen die door de inspecteur Van der Wall verstrekt.

20 december. Ongeveer dertig steenhouwers worden afgedankt en besloten wordt, hoezeer het de burgemeester ook bezwaart, de kerstdagen door te werken aan de krens (dat is de boven het straatniveau uitstekende muur om de Kolk) en in de steenhouwerij, een op het werk gebouwde loods.

27 december. Opzichter Van Bergen bericht, 'dat gisteravond de steenhouwers, inplaats van bij de keers te werken, bij malkanderen zaten te roken uit lange pijpen en jenever te drinken, de keersen hadden zij met palmtakken versierd'. Baas Van Zwoll, hierop attent gemaakt, stuurt ze de schuur uit en ontslaat meteen de brutaalsten.

4 maart 1777. De bazen moeten, nu het karwei ten einde loopt, een schriftelijk attest geven van de deugdzaamheid van het door hen gemaakte werk. Zij moeten, zo luidt de uitdrukkelijke opdracht, eerst lezen, herlezen en overdenken alvorens te tekenen. Zij krijgen acht dagen bedenktijd, mocht er ook nog maar iets zijn waarover zij niet geheel gerust zijn, dan moeten zij het nu nog zeggen, nu de dammen er nog liggen.

6 maart. De burgemeester draagt Van der Wall op om het ruimen van de dammen door een grondwerkersbaas te laten doen. Baas Blanken, die de afdamming bij de Aelbrechtsluis heeft verzorgd, voelt zich gepasseerd en komt 's morgens niet meer, zoals hij dagelijks placht te doen, de burgemeester begroeten gevolgd door 'en nog iets van uw orders mijnheer de burgemeester?' De burgemeester is dat opgevallen en hij vraagt aan Van der Wall wat

daar de oorzaak van is. Deze vertelt hem de reden, waarop de heer Van der Goes Van der Wall gelast het verwijderen van de dammen alsnog aan baas Blanken op te dragen en hem te verzoeken zoals gebruikelijk 's morgens weer op het jacht te komen.

7 maart. Van der Wall ergert zich aan de grondwerkers die de Kolk uitkruien. Vooral de Havenaars zijn de slechtsten en de lui-
sten. Hij roept ze allen bij elkander en geeft ze er flink van langs, waarop ze beloven beter te zullen werken 'en zijn weer tevreden aan het werk gegaan'. Ook de opzichter Van Bergen schreef 'na zijne natuurlijke eenvoudigheid, dat hij dagelijks met ongenoegen het werkende volk zien moet en dat telkenreysse melden en dat hij niet en weet hoe de menschen tegenwoordig zijn, maar dat het is of zij geen consciëntie hebben om haar daggeld te verdienen'.

9 april. Aan de burgemeester medegedeeld, dat maandag 7 april een steenhouwersknecht, genaamd L. de Leeuw, van Amsterdam zijnde, een ongehuwd persoon en een braaf en nuchter kerel, van de Piet Heynsluis is gevallen en zijn dijbeen allerellendigst heeft gebroken. Men bezoekt de burgemeester om assistentie voor deze 'ellendeling', die niets heeft. Baas Van Zwoll stelt voor hem op de lijst van werkenden te laten staan en zijn daggeld door te betalen. De burgemeester verklaart, begrijpelijk, hiermede niet te kunnen instemmen, maar wel zeer droevig en aangedaan te zijn, dat nu, op het einde van het werk dit ongeluk, het eerste personele, is gebeurd. Hij zegt 'alles in het werk te zullen stellen om denzelven te soulageren en te helpen, prononcerende om denzelven na het gasthuis te Delft te doen brengen indien hij transportabel is. En is deze lijder verscheidene weken daarna in 't Gasthuis te Delft ondergebracht en op stadskosten'.

De regering van Delft bezoekt het werk en gaande door de droogstaande Kolk wijst Van der Wall op een oude fundering iets noordelijker dan het midden der Kolk en recht voor het Stadhuis, vermoedelijk de fundering van een oude sluis of gebouw. Men heeft echter geen nader onderzoek ingesteld.

15 april. 's Morgens half zeven wordt de burgemeester bericht, dat men de Kolk heeft laten vollopen en dat er nu zeven à acht voet water tegen de buitenvloeddeuren van de sluis staat. De burgemeester, staande in het buitenvlak achter het rinket of neergelaten schoft (de schuif in de deuren waardoor men het water in de schutkolk regelt), bevindt dat alles dicht is. Volgens de gewoonte

brengt de meesterknecht een groot glas jenever met het verzoek, 'dat de burgemeester hetzelfde staande tegen de binnenkant der buitendeuren gelieft te gebruiken', zoals te doen gebruikelijk is, om zijn goedkeuring over het werk te betuigen, 'hetgeen hij maar gedeeltelijk heeft gedaan'.

Op *zondagmiddag d.a.v.* bevindt de burgemeester zich met enkele genodigden te Delfshaven en wanneer hij hun wil tonen hoe het rinket werkt, is er, waarschijnlijk omdat het hout gezwollen is, maar geen beweging in te krijgen. De burgemeester, driftig geworden, gelast Van Bergen ogenblikkelijk baas Blanken er bij te halen om het euvel te verhelpen.

22 april 1777. De eerste schutting. 's Morgens gaan de burgemeesteren en secretarissen, de pensionaris en de inspecteur Van der Wall met het binnenjacht naar Delfshaven. Daarna op het jacht van de O.I. Compagnie, liggend aan het Vishoofd, door de opening in de voordam naar de Kolk, gevolgd door een buitenjacht met veel aanzienlijke dames en heren en veel andere schepen, onder aangename muziek en een grote toeloop van 'aanschouweren' verder, na de schutting, naar Delft.

Zeilend echter op de Schie, steekt er een orkaan op, zodat men voor Overschie het jacht moet meren tot 's avonds. Over negenen komt men te Delft aan, uitbundig toegejuicht door de menigte en onder het gebeier van de kerkklokken.

Deze feestelijke gebeurtenis is in een gedenksteen vastgelegd, die de navolgende tekst als inscriptie bevatte:

Ter gelegenheid dat de sluys te Delfshaven
vernieuwt wederom tot de doorvaart geopend
is geworden en Haar Ed. Gr. Achtbare
De Heren Burgemeesteren en
Regeerders der stad Delft en
Delfshaven met een
aansienlijk gezelschap
't eerste met twee
Buytenjagten
Doorschutte

op den XXII van Grasmaand M.D.C.C. LXXVII
Soo siet den Delv en Havenaar zijn sluysen weer hersteld
Die door bulderende stormen en het aak'lijk geweld

Van 't Golvend zeenat, dat woedend aan kwam druysen
Den krensmuur nederwierp; en Fondament en sluysen
bijna vernielden, en den beklemden Havenaar
In dat noodlottig tijdstip bragt in doodsgevaar
Hebt Dank voor uwe zorg, Groot Achtbre burgerheeren!
Dit werk dat kan, en sal ook Uwen Roem vermeerden
En soo lang men Uwen naam in 't blaauw arduyn kan leesen
Moet 't laatste nageslagt hiervan getuygen weesen
Ja, soo lang als deesen zerk kan dag en nagt verduuren
Moet Uwe sluys nooyd weer storm off waterramp bestuuren.

A. V. HULSTEYN

Delft heeft van deze omvangrijke werkzaamheden aan Delfshavens sluizen niet lang plezier gehad. De banden tussen moederstad en satelliet werden na langdurig geharrewar in de Franse tijd in 1811 definitief doorgesneden. De Havenaars hebben die beslissing met grote ingenomenheid begroet. Toch betekende, zo zou spoedig blijken, de zelfstandigheid achteruitgang voor het stadje ⁷⁾. Moeilijk was het om de havenwerken op eigen kosten te onderhouden, vooral door de groei van een zandplaat in de Maas, de zogenaamde Ruige Plaat, die in toenemende mate de toegang tot Delfshaven belemmerde. Hoezeer geijverd werd voor verbetering van deze situatie, pas na 1870 kon zij door de Staat onder deelneming van de gemeente tot stand gebracht worden.

Het was onder Rotterdams beheer, na de samenvoeging van Delfshaven met Rotterdam in 1886, dat de Aelbrechtssluis, die een beperkte capaciteit had voor de moderne binnenscheepvaart, vervangen zou worden. Wel heeft men rond 1926 nog overwogen de sluizen te moderniseren. Om twee redenen is daarvan afgezien. De kosten zouden zo groot zijn dat men beter een nieuw sluizencomplex zou kunnen bouwen. Vervolgens zou een typisch stukje Delfshaven – gelukkig dat men daar aandacht voor kreeg – grondig bedorven worden.

Het was om deze redenen dat besloten werd de bouw van de Parksluizen ter hand te nemen als onderdeel van het uitbreidingsplan voor de Coolpolder en ten behoeve van de ontwikkeling van het noordelijk stadsdeel. In 1929 werd met de bouw van dit kunstwerk begonnen en op 22 mei 1933 kon het voor de scheepvaart in gebruik gesteld worden. Daarmede werd na ruim drie eeuwen

trouwe dienst en honderdvijftig jaar na de ingrijpende renovatie door Delft ondernomen, de Aelbrechtsluis voor de scheepvaart gesloten en zou de Kolk voortaan slechts dienen voor ligplaats van oude schepen en kleine jachten.

NOTEN

1) R. Fruin, Naar aanleiding van de vereeniging van Delfshaven met Rotterdam. In: Rotterdamsch Jaarboekje 1890, blz. 1-41.

F. J. Kleijn, Beschrijving en Geschiedenis van Delfshaven etc. Delfshaven 1873, facsimile-uitgave Zaltbommel 1970.

2) Oud-archief der voormalige gemeente Delfshaven, inv. no. 47.

3) Kleijn, o.c., blz. 156.

4) Een schotbalkdam is een opeenstapeling van vierkant gezaagde balken in de daarvoor in het metselwerk van de sluiskolk uitgespaarde sleuven.

5) Oud-archief Delfshaven, inv. no. 121: Rapport van de heer burgemeester Van der Goes noopens de werken aan de sluyssen te Delfshaven, met bijlagen. Andere stukken omtrent de herstelwerkzaamheden van de jaren 1776-'78 vindt men in hetzelfde archief onder de nummers 119 en 120.

6) Een tonmolen bestaat uit een ronde houten koker waarin zich een spil met schroefvlakken bevindt; de spil wordt door een daaraan gespannen paard rond gedraaid, waardoor het water omhoog wordt geschroefd.

7) Fruin, o.c., blz. 39-40.

61. *Jan Hendrik Grootenboom van Os*

62. *Cornelia Aletta Petronella
Grootenboom van Os-Drost*